

DÖGEI ILONA–FERGE ZSUZSA

A szubjektív szegénység és néhány társadalmi érték megítélése – az állam szerepe

A szegénységérzet társadalmi jelenléte a 2000. évben az előző időszakhoz képest érezhetően változásokat mutatott: egyes rétegekben csökkent, másokban nőtt. Ez szorosán összefügg a rendszerváltozás megítélésével, illetve a rendszerváltás által hangsúlyosan felvetett, alapvető értékek preferálásával.

1. A szubjektív szegénység¹

A szegénység szubjektív² megélésének alakulását több alkalommal vizsgáltuk: először 1995-ben az öt országra kiterjedő SOCO³ kutatásnál, majd 1996-ban és 1997-ben (a SOCO-tól független mintán) az MHP⁴ felvételén belül, illetve 2000-ben egy 1000 fős országos reprezentatív mintán.⁵ A négy vizsgálatnál az eredmények meglehetősen hasonlóak. A szubjektív szegénység szerinti megoszlások alig változtak. Az 1995 és 2000 közötti csekély elmozdulások (az önmagukat

1 A kutatást az OTKA T 026067. támogatásával hajtottuk végre.

2 A szubjektív szegénység mérésére a kérdezettek saját helyzetükre vonatkozó önbesorolását alkalmaztuk. Az erre vonatkozó kérdésünk a következő volt: „Mostanában sokat beszélnek nálunk a szegénységről. Ön a családját (a háztartását): teljes mértékben szegénynek tartja, időnként, bizonyos szempontból tartja szegénynek vagy egyáltalán nem tartja szegénynek?”

3 Az ún. SOCO kutatás a rendszerváltás társadalmi következményeivel foglalkozik, s a bécsi Institut für die Wissenschaften von Menschen (IWM) égisze alatt folyt, ill. folyik. Az idézett adatfelvétel 1995. január–februárjában történt, országonként véletlenszerűen kiválasztott 1000 háztartásnál. A kutatás vezetői Ferge Zsuzsa, Sik Endre voltak. L. még Ferge et al, 1995.

4 L. Ferge (1997), Dögei–Ferge (1998).

5 A kérdésblokk a SZONDA IPSOS 2000. augusztusi OMNIBUSZ kérdőívén szerepelt. 2000-ben, az előző adatfelvételektől eltérően, a minta nem a háztartásfőkre volt reprezentatív, így a kérdésés során a kérdezett személye családtag is lehetett, nem a háztartásfő. A családokban a kérdezett személy az esetek 56 százalékában a főkereső, 44 százalékban viszont nem az. A másik eltérést az előző adatfelvételhez képest az okozza, hogy 2000-ben a regresszióanalízis során az elemzésbe bevonható változók száma lényegesen kevesebb volt.

nem szegénynek vallók arányának előbb kis csökkenése, majd növekedése) nem kifejezetten szignifikánsak (1.1. táblázat).

A szociológiai tényezők, hasonlóan az előző vizsgálatokban tapasztaltakhoz, egyértelműen és konzisztensen differenciálják a véleményeket. A szegénység érzete először is életkorfüggő: az életkor növekedésével arányosan nő a családjukat szegénynek érzők aránya: a 30 éves és fiatalabb korcsoportban 8 százalék a szubjektíve szegények aránya, a 60 évesnél idősebbek körében ennek több mint háromszoros, 27 százalék. Az iskolai végzettség és a szubjektív szegénység érzete nagyon erős szignifikáns összefüggést mutat, ugyanakkor az összefüggés nem egyenesvonalú, a szegénység érzetének csökkenése nem arányos az iskolai végzettség növekedésével, illetve a „nem szegények” arányának növekedése nem arányosan mozog együtt az iskolai végzettség növekedésével: a szegénység érzetének alakulása törésvonalat mutat az iskolai végzettség szerinti csoportokban (1.2. táblázat). A családjukat szegénynek érzők aránya legnagyobb a 8 általánosnál kevesebbet vagy 8 általánost végzettek körében, az ennél magasabb végzettségűek esetében viszont a szegénységérzet jelentősen csökken, mégpedig az egyes csoportokban csaknem differenciálatlanul. Ugyanakkor a „nem szegények” aránya a szakmunkásképzőt vagy ennél magasabb iskolát végzettek csoportjaiban megnő, s a növekedés innen már arányos az iskolai végzettség növekedésével.

A „teljes szegénység” érzete tehát az alacsonyabb iskolázottságúakban az átlagosnál jóval nagyobb arányban van jelen: míg a teljes mintában 18 százalék az arányuk, addig a 8 általánosnál kevesebbet végzettek 35 százaléka, a 8 általánost végzettek 27 százaléka tartja családját szegénynek. Ezzel szemben a „nem szegények” aránya a mintában 24 százalék, ugyanakkor a szakmunkásképzőt végzettek 26 százaléka, a középfokú végzettségűek 35 százaléka, a felsőfokú végzettségűek 45 százaléka mondja családjáról, hogy „nem szegény”. A „nem szegények” arányának megnövekedése azt is magával hozza, hogy míg a felsőfokú végzettségűek azonos arányban, 45–45 százalékban érzik családjukat „néha szegénynek” és „nem szegénynek”, addig a középfokú vagy ennél alacsonyabb iskolázottságúak több mint fele néha szegénynek érzi családját, és a többiek az iskolai végzettség növekedésével a két pólus ellentétes oldalán csökkenő, illetve növekvő arányban helyezik el családjukat a „szegények” és „nem szegények” között.

Az utóbbi három adatfelvétel adatait tekintve: míg a „szegények” aránya 1997-ben a középfokú végzettségűek körében ugrott meg 1996-hoz képest, addig 2000-ben a felsőfokú végzettségűek körében nőtt meg a szegények aránya az előző évekhez képest (1.3. táblázat). A „nem szegények” aránya a szakmunkás és középfokú végzettségűek csoportjában folyamatosan nőtt az elmúlt évek alatt, míg a „nem szegény” felsőfokú végzettségűek aránya némi emelkedés után visszaesett, és 2000-ben csaknem azonos az 1996. évivel.

A foglalkozási viszonyt illetően: a kérdezettek aktivitása és a sze-

gényesség szubjektív érzete szintén szignifikáns összefüggést mutat: az aktívak 10 százaléka érzi családját „teljesen szegénynek”, 31 százaléka viszont egyáltalán nem tartja szegénynek (1.4. táblázat). A nem aktívak körében 24 százalék a „teljesen szegények”, 18 százalék a „nem szegények” aránya. A „néha szegények” aránya az aktívak körében 59 százalék, a nem aktívakéban 58 százalék. Azaz a néha szegények aránya majdnem azonos az aktívak, nem aktívak körében, a két póluson viszont szegénységérzetük arányai felcserélődnek: az érzékelt szegénység aránya 10 százalék, tehát jóval kisebb az aktívak csoportjában, míg a nem aktívak körében ennek majdnem háromszorosa a szubjektíve szegények aránya. A „nem szegény” arány ezzel szemben 31 százalékos az aktívaknál, a nem aktívak körében pedig 17 százalék.

Az aktívak közül szegénynek a segéd- és betanított munkások érzékelik legnagyobb arányban, 18 százalékban, a családjukat, ugyanakkor a vezetők, értelmiségiek körében is 12 százalék a szegények aránya. A vállalkozók 60 százaléka érzi úgy, hogy családját elkerüli a szegénység. A vezetők, értelmiségiek körében 43 százalék ez az arány. Közülük majdnem ugyanennyien, 45 százalékuk néha szegénynek érzik családját. Szubjektíve „nem szegény” a szakmunkások, termelésirányítók 31, az irodai dolgozók 27 százaléka, míg a segéd- és betanított munkások csoportjában 11 százalék ez az arány (1.4. táblázat). Azaz a segéd- és betanított munkások körében a „nem szegények” aránya jóval kisebb, mint más csoportokban.

A szegénységérzet társadalmi jelenléte az aktívak körében 2000-re, az előző évek tendenciáihoz képest változásokat mutat: míg 1996-ban és 1997-ben egyetlen törésvonalat mutattak az adatok⁶, éspedig a betanított és segédmunkások csoportja volt a leszakadó réteg, addig 2000-ben a vezetők, értelmiségiek 12 százaléka is szegénynek érzi családját (1.5. táblázat). A szubjektíve „nem szegények” aránya két csoportban mutat az előző évek adatai szerint egyértelmű emelkedést: a vállalkozók és a szakmunkások körében. A többi csoportban fordított U alakú görbét ír le a „nem szegények” aránya: 1997-ben emelkedett 1996-hoz képest, míg 2000-re csökkent vagy az 1996-os szint közelére, vagy a vezetők, értelmiségiek körében ennél is alacsonyabbra. Tehát az aktívak körében a vezetők, értelmiségiek és a segéd- és betanított munkások csoportjában nőtt a szubjektív szegénységérzet, és csökkent a „nem szegények” aránya.

A nem aktívak körében legnagyobb arányban a munkanélküliek és a nyugdíjasok érzékelik úgy 2000-ben, hogy családjuk teljesen szegény. Az előző évekhez képest a nyugdíjasok körében a szegénységérzet aránya változatlan maradt, míg a nem nyugdíjas inaktív keresők (pl. gyesen lévők) és az eltartottak körében az 1996-os szint alá csökkent (1.6. táblázat). A munkanélküliek szegénységérzete 1997-hez képest csökkent, de még így is magasabb, mint 1996-ban volt.

A gyerekszám gyenge összefüggést mutat a szubjektív szegény-

⁶ Dögei-Ferge (1998)

séggel. Ennek egyik lehetséges oka az, hogy a többgyermekes családok száma viszonylag alacsony, a családok 52 százalékában nincs gyerek, 25 százalék az egy gyermekes, 16 százalék a két gyermekes, 7 százalék a több gyermekes családok aránya. Alacsony számuk a többváltozós bontást nehezíti, illetve torzítja az eredményeket.

A háztartások nagysága szintén gyenge összefüggést mutat a szubjektív szegénységgel: legnagyobb a „teljesen szegények” aránya a két fős családokban, 23 százalék, legalacsonyabb az öt fős családokban, ahol 13 százalék a szegények aránya. (A háztartások összetételéről nincsenek adataink.) Ugyanakkor az előző adatfelvételek eredményeihez hasonlóan, a szegénység szubjektíve az elváltakat, megözvegyülteket, háztartás vagy élettárs nélkül élőket sújtja leginkább. Emögött feltehetően a keresők alacsonyabb száma áll egyik magyarázó tényezőként.

Régiók szerint Észak-Magyarországon a legerősebb a szubjektív szegénység megélése, és Észak-Dunántúlon a legkisebb (1.7. táblázat). Településtípusok szerint a szegénység érzete legerősebb a községekben és legkisebb mértékű a városokban, ugyanakkor a családjukat alkalmanként szegénynek érzők aránya községekben és városokban szinte azonos arányban magasabb, mint a megyeszékhelyeken és Budapesten. A „nem szegények” aránya a település nagyságával egyenes arányban nő, legtöbb „nem szegény” Budapesten él, arányuk 31 százalék, míg a községekben lakók 19 százaléka érzi a családját nem szegénynek.

A szubjektív szegénységre vonatkozó lineáris regresszió alapján az objektív szociológiai változók közül az iskolai végzettség, a munkajellegcsoport, a munkanélküliség, a 18 év alatti gyerekek száma, a biztonságok megélt deficitje, a biztonság-szabadság egyenlege magyarázzák 28 százalékban a szegénység érzetét. 1997-ben 0.33 volt a regresszióanalízis során kapott R négyzet értéke. Akkor az egyes magyarázó változók szignifikanciája erősebb volt (1.8. táblázat).⁷

1.1. táblázat A szubjektív szegénység mértéke az 1995. évi SOCO-ban, az 1996. és az 1997. évi MHP-ben (háztartásfők válaszai) és 2000-ben a SZONDA adatfelvételében

Minta	Teljesen szegény	Olykor szegény	Nem szegény	Együtt	N
SOCO (1995)	18	59	23	100	948
MHP (1996)	17	62	21	100	1744
MHP (1997)	17	61	22	100	1158
SZONDA (2000)	18	58	24	100	977

⁷ Dögei-Ferge (1998)

TANULMÁNYOK

1.2. táblázat A szubjektív szegénység megoszlása az iskolai végzettség szerinti csoportokon belül százalékban

Kérdezett iskolai végzettsége	SZONDA 2000				Isk.végz. szerinti megoszlás	Személyes jövedelem	N
	Teljesen szegény	Olykor szegény	Nem szegény	Együtt			
N	176	568	230	974		760	
8 alatt	35	55	10	100	15	27 901	143
8 osztály	27	61	12	100	31	27 983	298
Szaktmunkás	10	64	26	100	20	36 266	195
Középfok	6	59	35	100	24	42 008	233
Felsőfok	10	45	45	100	11	58 087	105
Együtt	18	58	24	100	100	36 094	974

1.3. táblázat A „teljesen szegények” és „nem szegények” aránya az iskolai végzettség szerinti csoportokon belül 1996-ban, 1997-ben és 2000-ben

Iskolai végzettség	Teljesen szegények aránya % (a csoporton belül)			Nem szegények aránya % (a csoporton belül)		
	1996	1997	2000	1996	1997	2000
	N	296	200	176	345	283
8 alatt	30	34	35	13	10	10
8 osztály	30	32	27	9	11	12
Szaktmunkás	13	12	10	18	17	26
Középfok	9	18	6	26	29	35
Felsőfok	3	3	10	44	51	45
Együtt	16	16	18	22	23	24

1.4. táblázat A szubjektív szegénység szerinti megoszlás az aktív keresők munkajelleg szerinti csoportjaiban

Munkajelleg Aktív kérdezett	SZONDA 2000				Mjell. szerinti megoszlás	Személyes havi jövedelem	N
	Teljesen szegény	Olykor szegény	Nem szegény	Együtt			
N	39	243	129				
Vezető, ért.	12	45	43	100	16	54 689	66
Vállalkozó	3	37	60	100	12	59 818	49
Irodai dolg.	5	68	27	100	10	41 042	43
Szaktmunkás	7	62	31	100	40	37 172	164
Bet. és segédm.	18	71	11	100	22	27 605	89
Együtt	10	59	31	100	100	36 704	410

1.5. táblázat A „teljesen szegények” és „nem szegények” aránya az aktív kérdezettek háztartásaiban (1996-ban, 1997-ben az aktív háztartásfők), munkajelleg-csoportokon belül

Munkajelleg	Teljesen szegények aránya % (a csoporton belül)			Nem szegények aránya % (a csoporton belül)		
	MHP	MHP	SZONDA	MHP	MHP	SZONDA
	1996	1997	2000	1996	1997	2000
N	47	30	39	194	188	129
Vezető, ért.	2	1	12	47	56	43
Vállalkozó	4	3	3	37	49	60
Irodai dolgozó	5	7	5	26	35	27
Szakmunkás	6	4	7	15	20	31
Bet. és segédm.	14	13	18	9	15	11
Együtt	6	5	10	25	33	31

1.6. táblázat A „teljesen szegények” aránya a kérdezett foglalkozási viszonya szerint 1996-ban, 1997-ben (háztartásfő) és 2000-ban

Foglalkozási viszony	Teljesen szegények aránya % (a csoporton belül)		
	MHP	MHP	SZONDA
	1996	1997	2000
Aktív	6	6	10
Nyugdíjas	26	25	26
Más inaktív (pl. gyés)	24	13	11
Munkanélküli	30	44	36
Eltartott	41	38	15
Együtt	17	16	18

1.7. táblázat A szubjektív szegénység szerinti megoszlás településtípusok és régiók szerint képzett csoportokon belül

Településtípus	SZONDA 2000			N
	Teljesen szegény %	Olykor szegény %	Nem szegény %	
Község	20	60	19	359
Város	14	64	22	248
Megyeszékhely	19	55	26	181
Budapest	19	50	31	188
Együtt	18	58	24	976
Régiók				
Kelet-Magyarország	19	59	22	205
Észak-Magyarország	25	61	14	122
Közép-Magyarország	17	59	24	191
Dél-Dunántúl	20	62	17	109
Észak-Dunántúl	11	60	29	161
Budapest	19	50	31	188
Együtt	18	58	24	976

1.8. táblázat A szubjektív szegénységre vonatkozó lineáris regresszió összefoglaló eredményei

R négyzet Változók	SZONDA 2000	
	Beta	Sig T
		0.28
Iskolai végzettség	.12	.0167
Munkajelleg	-.15	.0020
Munkanélküli-e	.14	.0070
18 év alatti gyerek	-.11	.0205
Biztonság biztosítottság- fontosság egyenlege	.24	.0000
Biztonság vagy szabadság fontosabb-e	-.09	.0235

2. A rendszerváltás megítélése

2000-ben a kérdezettek több mint fele a rendszert rosszabbnak ítéli az előzőnél, 26 százalékuk ítéli jobbnak és 17 százalékuk ugyanolyannak tartja (2.1. táblázat).

Van némi elmozdulás a rendszer megítélésében: miközben a rendszert negatívan megítélők aránya nőtt 1997-ben 1995-höz képest, addig 2000-ben 1997-hez képest 2 százalékpontot csökkent, de még így is magasabb, mint 1995-ben volt. A rendszert jobbnak ítélők aránya egy U alakú görbét ír le az egyes adatfelvételek éveiben: 1997-ben volt a legalacsonyabb, s 2000-re ugyanolyan szintű lett, mint 1995-ben volt. A két rendszert ugyanolyannak ítélők aránya – miközben 1997-ben és 1995-ben azonos volt – 2000-re csökkent 1997-hez képest.

A rendszer megítélése nem függ szignifikánsan a kérdezettek nemétől, ugyanakkor a rendszerrel kapcsolatos vélekedéseket szignifikánsan befolyásolják más szociológiai jellemzők, mint az életkor, iskolai végzettség, munkajellegcsoport, családi állapot.

Az életkort tekintve, 2000-ben a legfiatalabbak ítélik meg legpozitívabban a rendszert és a 41–50 év közöttiek ítélik meg a legnegatívabban: a rendszert jobbnak ítélők aránya az életkor növekedésével fokozatosan csökken, míg a rendszert rosszabbnak ítélők aránya az életkor növekedésével eleinte nő, majd 50 éves kor felett csökken, de jóval felette marad a fiatalabbak csoportjában jelzett negatív véleményt adók arányának (2.2. táblázat). A rendszer megítélése leginkább a fiatal, a 30 év alatti kérdezetteket osztja meg: ők csaknem azonos arányban tartják jobbnak és rosszabbnak a jelenlegi rendszert az előzőnél, míg a többi korcsoportban a kérdezettek több mint fele, illetve kétharmada negatívan viszonyul a jelenlegi rendszerhez.

A rendszer pozitív megítélése az iskolázottság növekedésével csaknem folyamatosan emelkedik (kivéve a 8 általános végzettségűek képeznek). A teljes mintában a kérdezettek 27 százaléka ítéli jobbnak a

jelenlegi rendszert, ugyanakkor a középfokú végzettségűek 39 százaléka, a felsőfokú végzettségűek 51 százaléka minősíti pozitívan a mostani rendszert (2.3. táblázat). A rendszer negatív megítélése ellentétes tendenciát mutat: az iskolázottság növekedésével csökken a negatív megítélés, kivételt a 8 általánost végzettek képeznek, akik az összes kérdezett 55 százalékos negatív véleményével szemben 73 százalékban minősítik negatívan a rendszert.

Az aktív kérdezettek fele 2000-ben rosszabbnak minősíti a jelenlegi rendszert, mint az előzőt, 18 százaléka értékeli ugyanolyannak, és csaknem egyharmada, 32 százaléka értékeli jobbnak (2.4. táblázat). A foglalkozás és a rendszer megítélése szignifikánsan összefügg: a vezető beosztásúak és értelmiségiek fele jobbnak ítéli a jelenlegi rendszert, a vállalkozók 38 százaléka, az irodai dolgozók 27 százaléka, a szakmunkások, termelésirányítók 31 százaléka, míg a betanított és segédmunkásoknak csupán egyötöde ítéli jobbnak a rendszert az 1989 előttihez képest. Ugyanakkor az irodai dolgozók és a szakmunkások több mint fele, a segéd- és betanított munkások kétharmada rosszabbnak ítéli a jelenlegi rendszert.

A nem aktív kérdezettek negatívabban viszonyulnak a jelenlegi rendszerhez, mint az aktívak: 61 százaléku rosszabbnak tartja a jelenlegit az előzőnél, tehát 11 százalékkal magasabb ez az arány, mint az aktívak körében volt. A rendszert ugyanolyannak értékelők aránya hasonló mindkét csoportban, viszont kisebb arányban tartják jobbnak a régi rendszerrel (2.5. táblázat). A nem aktív kérdezettek utolsó foglalkozása szerint a volt irodai dolgozók (71 százalék) és a volt segéd- és betanított munkások (68 százalék) minősítik legnagyobb arányban rosszabbnak a jelenlegi rendszert. A volt vállalkozók 56 százaléka, a szakmunkások 48 százaléka, a vezetők, értelmiségiek 40 százaléka tartja rosszabbnak a jelenlegi rendszert. A volt vezetők és értelmiségiek a legmegosztottabbak a rendszer megítélésében: 47 százaléku jobbnak, 40 százaléku rosszabbnak minősíti.

A lakóhely és a régió szerint is szignifikáns különbségek vannak a rendszer megítélésében. A budapestiek a legmegosztottabbak a rendszerrel kapcsolatos véleményüket tekintve: csaknem azonos arányban minősítik a rendszert az előzőhöz képest jobbnak (44 százalék) mint rosszabbnak (42 százalék), ugyanakkor a megyeszékhelyeken lakók 64 százaléka, a városiak 55 százaléka, a községben lakók 56 százaléka rosszabbnak ítéli a jelenlegi rendszert az előzőhöz képest. Régiók szerint az Észak-Magyarországon lakók ítélik meg legnagyobb arányban negatívan a rendszert, az itt lakók 71 százaléka tartja rosszabbnak a jelenlegi rendszert.

A rendszer megítélése és az, hogy a kérdezett a szabadságokat vagy a biztonságokat értékeli fontosabbnak, szignifikánsan összefügg. A szabadságok és biztonságok egyenlegét tekintve, akik a szabadságot fontosabbnak tartják, mint a biztonságot, illetve mindkettőt azonos mértékben tartják fontosnak, a legpozitívabban minősítik a rendszert: 40 százaléku jobbnak ítéli és 45 százaléku rosszabbnak, míg

TANULMÁNYOK

a biztonságot 1-2 fokozattal fontosabbnak ítélik több mint fele rosszabbnak ítéli a rendszert, illetve a biztonságot ennél is fontosabbnak ítélik kétharmada rosszabbnak tartja a rendszert.

Összességében a 30 év alattiak, a legalább középfokú vagy ennél magasabb végzettségűek, a nőtlenek, a budapestiek ítélik meg legpozitívabban a rendszert.

2.1. táblázat *A rendszerváltás megítélése az egyes adatfelvételek évei szerint*

	SOCO 1995	MHP 1997	SZONDA 2000
Roszsabb	51	59	57
Ugyanolyan	23	23	17
Jobb	26	18	26
Együtt	100	100	100

2.2. táblázat *A rendszer megítélése a kérdezettek életkor szerinti csoportjaiban*

Életkor korcsoportokban	SZONDA 2000				Életkor szerinti megoszlás	N
	Jobb	A rendszer ugyanolyan	Roszsabb	Együtt		
N	259	170	518	947		
30 és fiatalabb	37	25	38	100	24	225
31–40 éves	31	15	54	100	17	157
41–50 éves	24	11	65	100	20	189
51–60 éves	22	16	62	100	15	144
60 év feletti	22	20	58	100	24	231
Együtt	27	18	55	100	100	947

2. 3. táblázat *A rendszer megítélése a kérdezettek iskolai végzettség szerinti csoportjaiban*

Iskolai végzettség	SZONDA 2000				Életkor szerinti megoszlás	N
	Jobb	A rendszer ugyanolyan	Roszsabb	Együtt		
N	259	170	519	948		
8 alatt	22	23	55	100	15	147
8 osztály	15	12	73	100	30	285
Szakmunkás	24	23	53	100	20	189
Középfok	39	17	44	100	24	223
Felsőfok	51	19	30	100	11	104
Együtt	27	18	55	100	100	948

2.4. táblázat A rendszerváltás megítélése az aktív kérdezettek körében a munkajelleg-csoportokon belül

SZONDA 2000						
Munkajelleg Aktívak	Jobb	A rendszer ugyan- olyan	Rosz- szabb	Együtt	Mjelleg. szerinti megoszlás	N
N	128	70	198	397		
Vezető, ért.	51	21	28	100	16	65
Vállalkozó	38	23	39	100	12	46
Irodai dolgozó	27	18	55	100	10	38
Szakmunkás	31	17	52	100	41	164
Bet. és segédm.	21	13	66	100	21	84
Együtt	32	18	50	100	100	397

2.5. táblázat A rendszerváltás megítélése a nem aktív kérdezettek körében, a munkajelleg-csoportokon belül

SZONDA 2000						
Munkajelleg Nem aktívak	Jobb	A rendszer ugyan- olyan	Rosz- szabb	Együtt	Mjelleg. szerinti megoszlás	N
N	104	81	286	471		
Vezető, ért.	47	13	40	100	10	49
Vállalkozó	35	9	56	100	3	12
Irodai dolgozó	20	9	71	100	10	49
Szakmunkás	29	23	48	100	22	103
Bet. és segédm.	15	17	68	100	55	258
Együtt	22	17	61	100	100	471

3. Néhány társadalmi érték megítélése

Az elmúlt évek során több kutatásunkban foglalkoztunk azzal a kérdéssel, hogy az emberek hogyan élik meg néhány fontos érték változását. Feltételeztük, hogy a rendszerváltásban való csalódottságnak, sőt, időben növekvő csalódottságnak egyik fő oka a létbiztonságok meggyengülése lehet, másik oka a szabadságok megítélésének módosulása: a rendszerváltás egyik fő mozgatója és legfontosabb nyeresége a szabadságok megnövekedése. Valóban, mint ezt 1993 óta folytatott vizsgálataink mutatják⁸, mindkét érték fontossága roppant nagy, bár nem minden szabadság vagy biztonság fontossága egyforma.

⁸ Minthogy a korábbi vizsgálatok csak városokra vonatkoztak, itt csak az 1995., 1996., 1997. évi eredményekkel hasonlítjuk a mai adatokat. A korábbi évek tendenciái azonban rendkívül hasonlítanak az itt bemutatottakhoz.

Szabadságértékek 2000-ben⁹

A 3.1. táblázat a szabadságok értékelését mutatja be. A kérdés egyik metszete az, hogy mennyire tartanak fontosnak bizonyos szabadságokat (sajtó, vallás, tulajdon stb.), a másik pedig, hogy mennyire látják ezeket biztosítottak.

A szabadságok fontosságának megítélését tekintve 2000-ben a 11 érték fontosságának átlaga 5.3, az egyes értékek fontossága között 2 pont a legnagyobb különbség. Legfontosabb az orvosválasztás, a vélemény-nyilvánítás, az életforma-választás és legkevésbé fontos a pártalakítás és a civil szerveződés.

Ami a szabadságok biztosítottságát illeti, a szabadságok sorrendje ebből a szempontból eltér a fontossági sorrendektől: legszembeütőbb, hogy a második legfontosabb szabadság a vélemény-nyilvánítás szabadsága, amely a biztosítottság sorrendjében a 11 szabadság közül a tizedik, míg az ötödik legfontosabb szabadság, a sajtószabadság a biztosítottság szempontjából az utolsó. A szabadságok biztosítottságának átlaga 5.9. A leginkább biztosított a vallásszabadság, az utazás, az orvosválasztás és a pártalakítás. A legkevésbé biztosított a sajtó- és a vélemény-nyilvánítás szabadsága.

Az elvárások és a biztosítottság arányát tekintve: legnagyobb a deficit a vélemény-nyilvánítást, az életforma-választást, az orvosválasztást és a sajtószabadságot illetően, vagyis ezekkel az értékekkel kapcsolatban érzékelik az emberek azt, hogy az elvárásaikhoz képest kevésbé biztosítottak. Az elvártnál lényegesen nagyobb mértékben biztosított a párt-szervezés, a civil szerveződés, a vallás, illetve valamivel nagyobb mértékben biztosított az utazás, a vállalkozás, a politikai szabadság és a tulajdon szabadsága.

Szabadságértékek alakulása 1995–2000 között

1995 és 2000 között a 11 szabadságértéket tekintve az értékek fontossági struktúrája nem változott, az értékek fontossági sorrendje gyakorlatilag mindhárom adatfelvételben azonos: legfontosabbnak tartott érték az orvosválasztás, a vélemény-nyilvánítás és az életmódválasztás (2. és 3. váltakozva), a legkevésbé fontos a pártalakítás és a civil szerveződés (3.2. táblázat).

⁹ A szabadságokra vonatkozó két kérdésünk a következő volt: „Kérem, mondja meg, hogy a következő szabadságjogok mennyire fontosak Önnek. Értékelje 1-től 7-ig, ahol a 7-es azt jelenti, hogy nagyon fontos, az 1-es pedig azt, hogy egyáltalán nem fontos Önnek az adott szabadságjog. Tehát mennyire fontos Önnek a ...” A 11 szabadságérték a következő volt: vallásszabadság, vélemény-nyilvánítás, az orvosválasztás, a sajtószabadság, a pártalakítás, csoportok, érdekvédelmi szervezetek alakításának szabadsága, tulajdonszerzés, utazás, életforma-választás, vállalkozás, politikai szabadság.” „És Ön szerint mennyire biztosítottak ezek a szabadságok? Kérem, értékelje most is 1-től 7-ig, ahol a 7-es azt jelenti, hogy teljes mértékben biztosítottak, az 1-es pedig azt, hogy egyáltalán nem biztosítottak. Tehát mennyire biztosított ma Magyarországon az ...”

Az egyes adatfelvételek éveit tekintve 1995-ben a fontosságok választási átlagai között 2,1, 1997-ben 1,9 pont volt a távolság, 2000-ben 2,0. Az egyes fontosságok választási átlagai 1995-ben 6,0 és 3,9 között, 1997-ben 5,9 és 4,0, 2000-ben 6,3 és 4,3 között voltak. A szabadságértékek átlagos fontossága 1995-ben 5,4, két évvel később 5,2, öt évvel később 5,4 volt (3.3.a. és 3.3.b. táblázatok).

A változatlan értékstruktúrán belül néhány szabadságérték fontossága a vizsgált öt évben némileg megnőtt: felértékelődött a pártalakítás (+0.4), az orvosválasztás (+0.3), a tulajdonszerzés, a vallás, a civil szerveződés (+0.2) fontossága, továbbá valamelyest nőtt az életmódválasztás, a vélemény-nyilvánítás, a sajtószabadság (+0.1) fontossága, árnyalatnyit leértékelődött az utazás, a vállalkozás (-0.1), és teljesen azonos maradt a politikai szabadság fontosságának megítélése. Ugyanakkor 1995–2000 között 1997-ben csökkent leginkább az értékeknek tulajdonított fontosság, ez alól csupán a politikai szabadság kivétel, amit mindhárom évben, egymástól teljesen különböző mintákon azonos fontosságúnak értékelték az emberek.

Az egyes értékek érzékelt biztosítottsága némi elmozdulást, hullámzást mutat a különböző adatfelvételek éveiben, emellett bizonyos értékek biztosítottságát mindhárom évben szinte azonosnak ítélik az emberek: az utazás és a vallás szabadságát érzékelik a legbiztosabbnak, ezt követi az orvosválasztás, majd a pártszervezés. *Legkevésbé biztosított a sajtószabadság*, ez mindhárom időpontban az utolsó, azaz 11. az értékek sorrendjében. *A vélemény-nyilvánítás 1995-ben és 2000-ben is a 10., az életmódválasztás pedig a 9.* A pártszervezés szabadságát azonos mértékűnek ítélik mindhárom évben. Kedvezőbbnek ítélik a tulajdonszerzés szabadságát 1997-ben és 2000-ben is, rosszabbnak ítélik a politikai szabadság és a civil szerveződés szabadságát az elmúlt évekhez képest. A vállalkozás szabadságának biztosítottságában hullámzást érzékeltek az emberek: 1997-ben érezték a legkevésbé biztosítottnak, ekkor az 1995-ös 7. helyről visszaszorult a 10. helyre, majd 2000-ben a 6. helyre került.

A szabadságok biztosítottságát tekintve, a biztosítottság aránya gyakran 100 százalék fölött van. Ez nem azt jelenti, hogy sokallják a szabadságok biztosítottságát. Csupán azt, hogy a biztosítottság – pl. a pártalakítás esetében – megvan, de ezt a szabadságot nem értékelik olyan magasra, mint mondjuk az orvosválasztás vagy a sajtó szabadságát. A szabadságok fontosságának és biztosítottságának a viszonyát tekintve, a kérdezettek három érték esetében érzékeltek *deficitet* az 1995 és 2000 közötti években: *az életmódválasztás, a vélemény-nyilvánítás és a sajtószabadság esetében.* Ez utóbbi két érték esetében az 1997-es évben némi változás következett be, ekkor a deficit megszűnt, majd 2000-ben ismét érzékelték az emberek (3.4. táblázat).

Összességében tehát azt mondhatjuk, hogy jelentős szabadságdeficitet a polgárok nem érzékeltek 2000-ben Magyarországon.

TANULMÁNYOK

3.1. táblázat A különböző szabadságok fontosságának és biztosítottságának értékelése 2000-ben 7 fokozatú skálák átlagai (1 = legkevésbé, 7 = leginkább) és %-ok

SZONDA 2000						
Szabadságok fontossági sorrendben	Szabadság fontos	Szabadság biztos	Biztos/ fontos %	Szabadság biztosítottságának sorrendje	Szabadságok biztosítottság sorrendjében	Szabadság biztos
1. Orvosválasztás	6.3	6.2	98	3.	1. Vallás	6.4
2. Vélemény	6.1	5.6	92	10.	2. Utazás	6.3
3. Életmódválasztás	6.0	5.8	96	9.	3. Orvosválasztás	6.2
4. Utazás	5.7	6.3	111	2.	4. Pártszervezés	6.0
5. Sajtó	5.7	5.6	99	11.	5. Tulajdon	5.9
6. Tulajdon	5.7	5.9	105	5.	6. Vállalkozás	5.9
7. Vállalkozás	5.4	5.9	109	6.	7. Politika	5.8
8. Politikai	5.3	5.8	109	7.	8. Civil szerveződések	5.8
9. Vallás	5.1	6.4	125	1.	9. Életmódválasztás	5.8
10. Civil szerveződések	4.5	5.8	128	8.	10. Vélemény	5.6
11. Pártalakítás	4.3	6.0	140	4.	11. Sajtó	5.6
Átlag	5.3	5.9	111			5.9

3.2. táblázat A szabadságok fontossági és biztosítottági sorrendje az egyes adatfelvételek évei szerint

Szabadságok	Szabadság fontossági sorrend			Szabadság biztosítottági sorrend			Biztos/ fontos %		
	SOCO	MHP	SZON-DA	SOCO	MHP	SZON-DA	SOCO	MHP	SZON-DA
	1995 (1)	1997 (2)	2000 (3)	1995 (4)	1997 (5)	2000 (6)	1995 (7)	1997 (8)	2000 (9)
Orvosválasztás	1.	1.	1.	3.	3.	3.	103	102	98
Életmódválasztás	3.	2.	3.	9.	8.	9.	98	98	96
Utazás	4.	4.	4.	1.	1.	2.	107	112	111
Vélemény	2.	3.	2.	10.	9.	10.	93	100	92
Tulajdon	6.	6.	6.	8.	5.	5.	107	107	105
Sajtó	5.	5.	5.	11.	11.	11.	98	102	99
Vállalkozás	7.	7.	7.	7.	10.	6.	107	108	109
Politikai	8.	8.	8.	5.	7.	7.	113	108	109
Vallás	9.	9.	9.	2.	2.	1.	129	137	125
Civil szerveződések	10.	10.	10.	6.	6.	8.	140	133	128
Pártalakítás	11.	11.	11.	4.	4.	4.	159	150	140

3.3.a táblázat A különböző szabadságok fontosságának és biztosítottságának értékelése, az egyes adatfelvételek éve szerint; 7 fokozatú skálák átlagai (1 = legkevésbé, 7 = leginkább) és %-ok

Szabad- ságok	SOCO, 1995			MHP 1997			SZONDA 2000		
	Szabad- ság fontos	Szabad- ság biztos	Biztos/ fontos %	Szabad- ság fontos	Szabad- ság biztos	Biztos/ fontos %	Szabad- ság fontos	Szabad- ság biztos	Biztos/ fontos %
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
Orvos- választás	6.0	6.2	103	5.9	6.0	102	6.3	6.2	98
Életmód- választás	5.9	5.8	98	5.8	5.7	98	6.0	5.8	96
Utazás	5.9	6.3	107	5.7	6.4	112	5.7	6.3	111
Vélemény	6.0	5.6	93	5.7	5.7	100	6.1	5.6	92
Tulajdon	5.5	5.9	107	5.4	5.8	107	5.7	5.9	105
Sajtó	5.6	5.5	98	5.4	5.5	102	5.7	5.6	99
Vállalkozás	5.5	5.9	107	5.3	5.7	108	5.4	5.9	109
Politikai	5.3	6.0	113	5.3	5.7	108	5.3	5.8	109
Vallás	4.9	6.3	129	4.6	6.3	137	5.1	6.4	125
Civil szerve- ződés	4.3	6.0	140	4.3	5.7	133	4.5	5.8	128
Pártalakítás	3.9	6.2	159	4.0	6.0	150	4.3	6.0	140
Ország átlaga	5.4	6.0	111	5.2	5.9	113	5.3	5.9	111

3.3.b táblázat A különböző szabadságok fontosságának és biztosítottságának értékelése az egyes adatfelvételek éve szerint

Szabad- ságok	Szabadság fontos			Szabadság biztos			Biztos/fontos %		
	SOCO	MHP	SZON- DA	SOCO	MHP	SZON- DA	SOCO	MHP	SZON- DA
	1995 (1)	1997 (2)	2000 (3)	1995 (4)	1997 (5)	2000 (6)	1995 (7)	1997 (8)	2000 (9)
Orvos- választás	6.0	5.9	6.3	6.2	6.0	6.2	103	102	98
Életmód- választás	5.9	5.8	6.0	5.8	5.7	5.8	98	98	96
Utazás	5.9	5.7	5.7	6.3	6.4	6.3	107	112	111
Vélemény	6.0	5.7	6.1	5.6	5.7	5.6	93	100	92
Tulajdon	5.5	5.4	5.7	5.9	5.8	5.9	107	107	105
Sajtó	5.6	5.4	5.7	5.5	5.5	5.6	98	102	99
Vállalkozás	5.5	5.3	5.4	5.9	5.7	5.9	107	108	109
Politikai	5.3	5.3	5.3	6.0	5.7	5.8	113	108	109
Vallás	4.9	4.6	5.1	6.3	6.3	6.4	129	137	125
Civil szerve- ződés	4.3	4.3	4.5	6.0	5.7	5.8	140	133	128
Pártalakítás	3.9	4.0	4.3	6.2	6.0	6.0	159	150	140
Ország átlaga	5.4	5.2	5.3	6.0	5.9	5.9	111	113	111

3.4. táblázat A szabadságok fontosságának, biztosítottságának egyenlege

Szabadságok	SOCO	MHP	SZONDA
	1995 Biztos/ fontos %	1997 Biztos/ fontos %	2000 Biztos/ fontos %
Orvosválasztás	103	102	98
Életmódválasztás	98	98	96
Utazás	107	112	111
Vélemény	93	100	92
Tulajdon	107	107	105
Sajtó	98	102	99
Vállalkozás	107	108	109
Politikai	113	108	109
Vallás	129	137	125
Civil szerveződés	140	133	128
Pártalakítás	159	150	140

Biztonságok 2000-ben¹⁰

Az emberek számára az egyes biztonságok – kivéve a politika kiszámíthatóságát – csaknem egyformán fontosak, majdnem maximális, átlagosan 6,7 a fontosságuk. Az értékek fontossági sorrendjében első a gyermekek jövője, ezt követi a lakhatás, a családi élet, a munkabiztonság, az egészségügyi ellátás, a jövedelem biztonsága, a közbiztonság és a politika kiszámíthatósága. A biztonságértékek biztosítottsága már hullámzó, leginkább a családi élet biztonsága adott, legkevésbé a közbiztonság (3.5.táblázat).

A biztonságok fontosságának és biztosítottságának különbsége nagy, azaz jelentős deficitet érzékelnek az emberek: 50 százalék a közbiztonság esetében és 52 százalék a jövedelem esetében, azaz ezen két érték esetében a legnagyobb az emberek által érzékelt hiány, deficit. 61 százalékos a deficit a gyermekek jövőjét és 68 százalékos a munka biztonságát illetően. 71 százalék a politika kiszámíthatóságát, 72 százalék az egészségügyi ellátást, 79 százalék a lakhatást illetően. A legkisebb a deficit a családi élet biztonságát illetően, ebben az esetben 89 százalék.

10 A biztonságokra vonatkozó két kérdésünk így hangzott: „Kérem, hogy a következő dolgok mindegyikéről mondja meg, hogy mennyire fontos Önnek a biztonságérzete szempontjából. Most is az előbbihez hasonló módon értékeljen 1-től 7-ig. Tehát mennyire fontos Önnek a biztonságérzete szempontjából az anyagi biztonság, a családi élet biztonsága, az egészségügyi ellátás biztonsága, a lakhatás biztonsága, munkahelyének biztonsága, gyermekei jövőjének biztonsága, a politika kiszámíthatósága és a közbiztonság?” Az egyes biztonságokra egyenként, egymás után kérdeztünk rá. „És hogy érzi, mennyire biztosak az Ön életében? Ismét értékeljen 1-től 7-ig, ahol a 7-es azt jelenti, hogy teljesen biztos, az 1-es pedig azt, hogy teljesen bizonytalan. Tehát mennyire érzi biztosnak...?”

Biztonságok alakulása 1995–2000 között

Az emberek számára mindhárom évben a *legfontosabb biztonság a gyermekek jövőjének biztonsága*. Ezt követi a lakhatás és a családi élet biztonsága. A munka biztonsága a nyolc biztonság közül 1995-ben és 1997-ben is a hetedik helyre sorolódott, míg 2000-ben a 4. legfontosabb biztonság. Ezen biztonság fontossága tehát 2000-re felerősödött az előző 5 évhez képest. Az egészségügyi ellátás biztonsága a két utolsó adatfelvételkor az ötödik helyre került az 1995-ös negyedik helyről. A jövedelem biztonsága az egyes évek fontossági sorrendjében 5-4-6, a közbiztonság hátrább sorolódik, és a politika kiszámíthatósága mindhárom évben az utolsó (3.6. táblázat).

A biztonságok biztosítottságát tekintve a három adatfelvétel sorrendjei egyes értékek esetében azonosak, néhány érték esetében némi elmozdulást mutatnak: mindhárom évben azonosan első a családi élet biztosítottsága, ezt követi a lakhatás (2), az egészségügyi ellátás (3), a munka biztonsága (4), a gyermekek jövője (5), a politika kiszámíthatósága (6,7,6), a jövedelem biztonsága (7,6,7), és a közbiztonság (8). *A legfontosabb biztonság, a gyermekek jövője tehát csak az ötödik az értékek biztosítottságának sorrendjében.*

Az emberek mindhárom évben úgy érzékelik, hogy hiányzik a biztonság a mindennapi életükből. *Legnagyobb deficitet a közbiztonságot, a jövedelmet, a gyermekek jövőjének biztonságát, illetve a politika kiszámíthatóságát illetően tapasztalnak az emberek.* A három adatfelvételt összehasonlítva, a biztonságdeficit az egyes értékek esetében változnak. Csökken a közbiztonság deficitje (44, 48, 50%), a gyermekek jövőjének biztonságdeficitje (57, 58, 61%), és a politika kiszámíthatóságának deficitje (62, 62, 71%). *Növekszik a lakhatás biztonságának deficitje (86,84, 79%), az egészségügyi ellátásé (81, 75, 72%), a munka biztonsagé (72, 73, 68%), stagnál a jövedelembiztonság (51, 54, 52%), és a családi élet biztonságának deficitje (90, 88, 89%).*

A biztonságok biztosítottságának és fontosságának egyenlege

A biztonságok biztosítottságából kivontuk a fontosságukat, így megkaptuk a biztonságok egyenlegét. Az előzőekkel összehangban a közbiztonság, a jövedelembiztonság és a gyermekek jövőjének biztonsága mutatja a biztosítottság–fontosság közti legnagyobb különbséget (3.9. táblázat).

A szabadságok és biztonságok fontosságának egyenlege

A két érték fontosságának egybevetéséből számítottuk ki a szabadságok és biztonságok egyenlegét, amikor a szabadságok fontosságának átlagából egyenként kivontuk a biztonságok fontosságának átlagát.

TANULMÁNYOK

A kérdezettek 18 százaléka számára fontosabb vagy ugyanolyan fontos a szabadság, mint a biztonság, míg a többi kérdezett számára csaknem azonos arányban 1, 1-2, illetve több fokozattal fontosabb a biztonság (28, 28, 26%). A nők számára, az irodai dolgozók és segéd- és betanított munkások, az alacsony iskolázottságúak és a teljesen szegények és a rendszert negatívan megítélők számára fontosabbak a biztonságok mint más csoportok számára (3.11.b táblázat). 1997-hez képest 2000-ben a szabadságot a biztonsággal azonos fontosságúnak vagy fontosabbnak érzők arányai az egyes foglalkozási csoportokon belül hasonlóbbá váltak: a vezetők, értelmiségiek, a vállalkozók és az irodai dolgozók aránya csökkent, a szakmunkásoké, segédmunkásoké nőtt, ugyanakkor a biztonságot a szabadságnál sokkal fontosabbnak tartók aránya a segéd- és betanított munkások kivételével csökkent. A segéd- és betanított munkások továbbra is jóval fontosabbnak tartják a biztonságot, mint a szabadságokat. A biztonságoknak szélsőségesen nagy fontosságot tulajdonítók aránya a kérdezettek iskolai végzettség szerinti csoportjaiban nagyon eltérőek: az alacsonyabb végzettségűek fele, illetve 32 százaléka tulajdonít nagy fontosságot a biztonságoknak a szabadságokéhoz képest. Összességében tehát az említett fontos változók szerint a kérdezettek nagyon megosztottak a biztonságok fontosságára vonatkozó véleményeikben. Megosztottságuk a szegénység szubjektív érzetével kapcsolatban kimutatott csoportspecifikumokkal azonos.

3.5. táblázat A különböző biztonságok fontosságának és biztosíthatóságának értékelése 2000-ben; 7 fokozatú skálák átlagai (1=legkevésbé, 7=leginkább) és %-ok

SZONDA 2000						
Biztonságok fontossági sorrendben	Biztonság fontos	Biztonság biztos	Biztos/ fontos %	Biztonság biztosságának sorrendje	Biztonság biztosági sorrendben	Biztonság biztos
1. Gyermek jövője	6.9	4.2	61	5.	1. Családi élet	6.1
2. Lakhatás	6.9	5.4	79	2.	2. Lakhatás	5.4
3. Családi élet	6.9	6.1	89	1.	3. Egészségügyi ellátás	4.9
4. Munka-biztonság	6.8	4.7	68	4.	4. Munka-biztonság	4.7
5. Egészségügyi ellátás	6.8	4.9	72	3.	5. Gyerekek jövője	4.2
6. Jövedelem	6.8	3.5	52	7.	6. Politika kiszámíthatósága	4.2
7. Közbiztonság	6.8	3.4	50	8.	7. Jövedelem	3.5
8. Politika kiszámíthatósága	5.9	4.2	71	6.	8. Közbiztonság	3.4
Átlag	6.7	4.6	69			4.6

3.6. táblázat A különböző biztonságek fontosságának és biztosítottságának értékelése az egyes adatfelvételek évei szerint

Biztonságek	Biztonság fontos			Biztonság biztos			Biztos/fontos %		
	SOCO	MHP	SZON-DA	SOCO	MHP	SZON-DA	SOCO	MHP	SZON-DA
	1995	1997	2000	1995	1997	2000	1995	1997	2000
Gyermekek jövője	1.	1.	1.	5.	5.	5.	56	58	61
Lakhatás	2.	3.	2.	2.	2.	2.	86	84	79
Családi élet	3.	2.	3.	1.	1.	1.	90	88	89
Eg.ügyi ellátás	4.	5.	5.	3.	3.	3.	81	75	72
Jövedelem	5.	4.	6.	7.	6.	7.	51	54	52
Közbiztonság	6.	6.	7.	8.	8.	8.	44	48	50
Munka-biztonság	7.	7.	4.	4.	4.	4.	72	73	68
Politika kiszámít-hatósága	8.	8.	8.	6.	7.	6.	62	62	71

3.7.a táblázat A különböző biztonságek fontosságának és biztosítottságának értékelése 1995, 1997, 2000. 7 fokozatú skálák átlagai (1=legkevésbé,7=leginkább) és %-ok

Biztonságek	SOCO 1995			MHP 1997			SZONDA 2000		
	Bizton-ság fontos	Bizton-ság biztos	Biztos/ fontos %	Bizton-ság fontos	Bizton-ság biztos	Biztos/ fontos %	Bizton-ság fontos	Bizton-ság biztos	Biztos/ fontos %
Gyermekek jövője	6.9	3.9	56	6.9	4.0	58	6.9	4.2	61
Lakhatás	6.9	5.9	86	6.8	5.7	84	6.9	5.4	79
Családi élet	6.9	6.2	90	6.8	6.0	88	6.9	6.1	89
Egészségügyi ellátás	6.8	5.5	81	6.7	5.0	75	6.8	4.9	72
Jövedelem	6.8	3.5	51	6.8	3.7	54	6.8	3.5	52
Közbiztonság	6.8	3.0	44	6.7	3.2	48	6.8	3.4	50
Munka-biztonság	6.8	4.9	72	6.6	4.8	73	6.8	4.7	68
Politika kiszámít-hatósága	5.8	3.6	62	5.7	3.6	62	5.9	4.2	71
Átlag	6,7	4,6	69	6,6	4,5	68	6,7	4,6	69

TANULMÁNYOK

3.7.b táblázat A különböző biztonságok fontosságának és biztosítottóságának értékelése az egyes adatfelvételek évei szerint

Biztonságok	Biztonság fontos			Biztonság biztos			Biztos/fontos %		
	SOCO	MHP	SZON-DA	SOCO	MHP	SZON-DA	SOCO	MHP	SZON-DA
	1995	1997	2000	1995	1997	2000	1995	1997	2000
Gyerekek jövője	6.9	6.9	6.9	3.9	4.0	4.2	56	58	61
Lakhatás	6.9	6.8	6.9	5.9	5.7	5.4	86	84	79
Családi élet	6.9	6.8	6.9	6.2	6.0	6.1	90	88	89
Egészségügyi ellátás	6.8	6.7	6.8	5.5	5.0	4.9	81	75	72
Jövedelem	6.8	6.8	6.8	3.5	3.7	3.5	51	54	52
Közbiztonság	6.8	6.7	6.8	3.0	3.2	3.4	44	48	50
Munkabiztonság	6.8	6.6	6.8	4.9	4.8	4.7	72	73	68
Politika kiszámíthatósága	5.8	5.7	5.9	3.6	3.6	4.2	62	62	71
Átlag	6,7	6.6	6.7	4,6	4,5	4.6	69	68	69

3.8. táblázat Biztonságok fontosságának, biztosítottóságának egyenlege

Biztonságok	SOCO	MHP	SZONDA
	1995	1997	2000
	Biztos/ fontos %	Biztos/ fontos %	Biztos/ fontos %
Gyerekek jövője	56	58	61
Lakhatás	86	84	79
Családi élet	90	88	89
Egészségügyi ellátás	81	75	72
Jövedelem	51	54	52
Közbiztonság	44	48	50
Munkabiztonság	72	73	68
Politika kiszámíthatósága	62	62	71
Átlag	69	68	69

3.9. táblázat Biztonságok biztosítottságának–fontosságának egyenlege

Biztonságok	SZONDA 2000				Össze- sen	Átlag
	Biztosí- tottság egyenlő v. nagyobb a fontos- ságnál	Biztosí- tottság 1-2 fokkal kisebb a fontos- ságnál	Biztosí- tottság 3-4 fokkal kisebb a fontos- ságnál	Biztosí- tottság 5-6 fokkal kisebb a fontos- ságnál		
Gyermekek jövője	13	32	39	16	100	-2.691
Lakhatás	45	29	16	10	100	-1.450
Családi élet	60	29	9	2	100	-0.779
Egészségügyi ellátás	28	35	28	9	100	-1.918
Jövedelem	8	22	46	24	100	-3.255
Közbiztonság	9	20	42	29	100	-3.367
Munkabiztonság	28	31	26	15	100	-2.157
Politika kiszámít- hatósága	30	35	26	9	100	-1.661

3.10. táblázat A szabadságok és biztonságok fontosságának egyenlege

	SOCO 1995	MHP 1997	SZONDA 2000
Szabadság fontosabb, vagy ugyanolyan fontos, mint a biztonság	14	16	18
Biztonság max. 1 fokozattal fontosabb	33	27	29
Biztonság 1-2 fokozattal fontosabb	26	28	27
Biztonság több mint 2 fokozattal fontosabb	27	30	26
Total	100	100	100

3.11.a táblázat A szabadságok és biztonságok fontosságának egyenlege néhány fontosabb változó szerint, 1997

	MHP 1997				Együtt
	Szabadság fontosabb, vagy ugyanolyan fontos, mint a biztonság	Biztonság max. 1 fokozattal fontosabb	Biztonság 1-2 fokozattal fontosabb	Biztonság több mint 2 fokozattal fontosabb	
Összes, N	190	330	335	361	1216
Összes, százalék	16	27	27	30	100
Jövedelem tercilis szerint					
1. Alsó	12	20	30	38	100 (342)
2	12	30	28	30	100 (392)
3. Felső	22	32	24	22	100 (418)

TANULMÁNYOK

A 3.11.a táblázat folytatása

	MHP 1997				Együtt
	Szabadság fontosabb, vagy ugyanolyan fontos, mint a biztonság	Biztonság max. 1 fokozattal fontosabb	Biztonság 1-2 fokozattal fontosabb	Biztonság több mint 2 fokozattal fontosabb	
<i>Az aktív htfő. munkajellege szerint</i>					
Vezető, értelmiségi	25	42	19	13	100 (119)
Vállalkozó	32	26	28	14	100 (90)
Irodai dolgozó	20	27	27	26	100 (77)
Szakmunkás	11	29	32	28	100 (185)
Bet., segéd munk.	11	29	26	34	100 (100)
<i>Htfő. iskolai végzettsége szerint</i>					
8 alatt	12	18	28	42	100 (154)
8 osztály	10	22	25	43	100 (244)
Szakmunkás	10	28	34	28	100 (323)
Középfok	21	30	26	23	100 (291)
Felsőfok	24	36	23	17	100 (200)
<i>Szubjektív szegénység szerint</i>					
Teljesen szegény	14	20	26	40	100 (197)
Ritkán szegény	12	28	28	31	100 (729)
Nem szegény	25	30	25	19	100 (283)
<i>Rendszerváltozás megítélése szerint</i>					
Rosszabb	11	25	29	35	100 (697)
Ugyanolyan	14	28	28	30	100 (274)
Jobb	30	33	23	14	100 (213)

3.11.b táblázat A szabadságok és biztonságok fontosságának egyenlege néhány fontosabb változó szerint, 2000

	SZONDA 2000				Együtt
	Szabadság fontosabb, vagy ugyanolyan fontos, mint a biztonság	Biztonság max. 1 fokozattal fontosabb	Biztonság 1-2 fokozattal fontosabb	Biztonság több mint 2 fokozattal fontosabb	
Összes, N	176	285	276	249	988
Összes, százalék	18	28	28	26	100
<i>A kérdezett neme</i>					
Férfi	20	31	31	18	100 (463)
Nő	16	27	25	32	100 (526)

Dögei-Ferge: A szubjektív szegénység és néhány társadalmi érték megítélése

A 3.11.b táblázat folytatása

	SZONDA 2000				
	Szabadság fontosabb, vagy ugyanolyan fontos, mint a biztonság	Biztonság max. 1 fokozattal fontosabb	Biztonság 1-2 fokozattal fontosabb	Biztonság több mint 2 fokozattal fontosabb	Együtt
<i>Az aktív kérdezett munkajellege szerint</i>					
Vezető, értelmiségi	19	46	29	6	100 (66)
Vállalkozó	18	45	24	13	100 (50)
Irodai dolgozó	16	28	33	23	100 (44)
Szakmunkás	18	36	31	15	100 (167)
Bet., segédmunkás	15	15	39	31	100 (89)
<i>Iskolai végzettség szerint</i>					
8 alatt	14	11	24	51	100 (143)
8 osztály	16	25	27	32	100 (301)
Szakmunkás	18	32	32	18	100 (198)
Középfok	21	38	25	16	100 (239)
Felsőfok	20	38	37	5	100 (106)
<i>Szubjektív szegénység szerint</i>					
Teljesen szegény	16	21	18	45	100 (172)
Ritkán szegény	17	28	30	25	100 (569)
Nem szegény	23	36	29	12	100 (230)
<i>Rendszerváltozás megítélése szerint</i>					
Roszsabb	15	28	26	31	100 (515)
Ugyanolyan	15	28	28	29	100 (169)
Jobb	26	32	30	12	100 (259)

3.12. táblázat A szabadságok és biztonságok fontosságának egyenlege néhány fontosabb változó szerint, 2000

	SZONDA 2000				
	Szabadság fontosabb, vagy ugyanolyan fontos, mint a biztonság	Biztonság max. 1 fokozattal fontosabb	Biztonság 1-2 fokozattal fontosabb	Biztonság több mint 2 fokozattal fontosabb	Együtt
Összes, N	176	285	276	249	988
Összes, százalék	18	28	28	26	100
<i>Életkori csoportok</i>					
30 és fiatalabb	18	34	32	16	100 (260)
30–40 éves	17	33	30	20	100 (160)
41–50 éves	18	30	28	24	100 (189)
51–60 éves	19	29	27	25	100 (148)
60 és felette	17	20	23	40	100 (230)

TANULMÁNYOK

A 3.12. táblázat folytatása

	SZONDA 2000				
	Szabadság fontosabb, vagy ugyanolyan fontos, mint a biztonság	Biztonság max. 1 fokozattal fontosabb	Biztonság 1-2 fokozattal fontosabb	Biztonság több mint 2 fokozattal fontosabb	Együtt
<i>Kérdezett foglalkozási viszonya</i>					
Aktív	17	33	32	18	100 (418)
Nyugdíjas	18	23	24	35	100 (356)
Más inaktív	16	28	38	18	100 (47)
Munkanélküli	13	36	25	26	100 (77)
Eltartott	24	27	24	25	100 (89)
<i>Összevontva</i>					
Aktív	18	33	32	18	100 (418)
Nem aktív	18	26	25	31	100 (569)
<i>Település típusa</i>					
Budapest	28	37	19	16	100 (193)
Megyeszékhely	17	30	25	28	100 (180)
Város	13	31	34	22	100 (251)
Község	16	22	30	32	100 (360)
<i>Régió</i>					
Budapest	28	37	19	16	100 (193)
Észak-Dunántúl	17	31	33	19	100 (161)
Dél-Dunántúl	14	24	24	38	100 (113)
Közép-Dunántúl	13	28	37	22	100 (192)
Észak-Magyarország	12	26	28	34	100 (124)
Kelet-Magyarország	19	25	26	30	100 (207)

4. Az állam szerepe¹¹

Miközben a rendszerváltás óta az állami-költségvetési szerepvállalás alakításában egyértelműen cél az állami újraelosztás arányának csökkentése, az állampolgárok körében *növekszik az igény az állam szerepvállalása, felelősségvállalása iránt*. Az egyes területeket tekintve: 2000-ben teljes mértékű állami szerepvállalást igényelt a kérdezettek többsége az egészségügyi ellátás (82%), a munkalehetőségek (80%), a megfelelő nyugdíjak (79%) és a fogyatékosok megélhetésének biztosításá-

11 Az állam feladatvállalására vonatkozó két kérdésünk így hangzott: „Kérem, mondja meg, hogy Ön szerint milyen mértékben kellene az államnak felelősséget vállalnia az egészségügyi ellátásért? Kérem, hogy osztályozzon 1-től 5-ig, ahol az 5-ös azt jelenti, hogy Ön szerint az államnak teljes mértékben felelősséget kellene vállalnia érte, az 1-es pedig azt, hogy az államnak egyáltalán nem kellene felelősséget vállalni ezért. A közbülső számok átmenetet jelentenek.” A következőkre kérdeztünk rá: egészségügyi ellátás, 6 éven aluli gyermekek gondozása, általános iskolai oktatás, felsőfokú oktatás, gyermekek eltartása, megfelelő nyugdíjak, fiatalok első lakáshoz jutása, munkalehetőségek biztosítása, fogyatékosok megfelelő megélhetésének biztosítása. „És Ön szerint ma mennyire vállal felelősséget az állam ezekért a dolgokért: túl sokat vállal, éppen megfelelő mértékben vállal az állam felelősséget vagy túl keveset vállal?”

ért (4.1. táblázat). Az állami felelősséget legkevésbé a gyerekek eltartásáért (47%) és a felsőfokú oktatásért (49%) várják el az emberek, de a kérdezettek csaknem fele még ezt is elvárja!! Az állam szerepvállalásával kapcsolatos igény növekedését mutatja, hogy 1995-höz képest 2000-ben több mint 20 százalékkal nőtt azok aránya, akik szerint teljes mértékben felelősséget kell vállalnia az államnak a 6 éven aluli gyermekek eltartásáért (31 százalékról 60 százalékra) és az egészségügyi ellátásért (60 százalékról 82 százalékra). 16 százalékkal nőtt azok aránya, akik a fogyatékosak megélhetéséért, a fiatalok első lakáshoz jutásáért, és a gyerekek eltartásáért teljes mértékű állami felelősségvállalást igényelnek (4.4. táblázat).

Azok aránya, akik az adott ügyben maximális állami felelősséget várnak el, egyes feladatok esetében a különböző években az első adatfelvétel eredményeihez képest előbb csökkenő, majd az első felmérés arányait is túlszárnyaló emelkedést mutat: a megfelelő nyugdíjakért, a munkalehetőségek biztosításáért, a fiatalok első lakáshoz jutásáért, a felsőfokú oktatásért, a gyerekek eltartási költségeiért 1996-ban és 1997-ben kevesebben várnak el maximális állami felelősséget, mint 1995-ben, ugyanakkor 2000-ben ezekben a dolgokban az 1995-ös adatfelvételkor tapasztalt elvárásokhoz képest megnő az állami felelősség iránti igény.

Más feladatokat illetően a maximális állami felelősséget elvárók aránya fokozatosan emelkedik 1995-höz képest: így a fogyatékosok ellátásáért, a középiskolai oktatásért, a 6 éven aluli gyerekek gondozásáért maximális állami felelősséget elvárók aránya valamelyes mértékben emelkedik az 1995-öshöz képest. Egyedül az általános iskolai oktatásért maximális állami felelősséget elvárók aránya mutat hullámozást, de 1995-höz képest ebben az esetben is minden évben emelkedik az arányuk.

A maximális állami felelősségvállalás iránti igény növekedése egyértelmű, ha az 1995. évi adatfelvétel arányait tekintjük viszonyítási alapként 100 százaléknak, és a következő évek adatfelvételeinek arányait ennek a százalékában adjuk meg (4.5. táblázat). 2000-ben a maximális állami felelősségvállalást elvárók aránya az 1995-höz képest 105 százalék (ez a legalacsonyabb emelkedés), a 6 éven aluli gyermekek gondozásáért maximális állami felelősségvállalást elvárók aránya az 1995. évi arányhoz képest 194 százalék, a gyermekek eltartási költségeit illetően 152 százalék, míg az egészségügyi ellátást illetően 137 százalék, a fiatalok első lakáshoz jutásáért 130 százalék az arány.

TANULMÁNYOK

4.1. táblázat Az állami felelősségvállalás iránti igény mértéke, 2000
Háztartásfők válaszainak átlaga és megoszlása, az 5 (Teljes mértékben felelős)
és 1 (Egyáltalán nem felelős) válaszok alapján*

		SZONDA 2000					
Adott évi sorrend	Felelősség területei	Átlagosan	Csekély (1,2)	Állam felelőssége		Együtt	Ebből 5
				Közepes (3)	Nagy (4,5)		
1.	Egészségügyi ellátásért (1)	4.8	1	4	95	100	82
2.	Munkalehetőségek biztosításáért (9)	4.7	1	5	94	100	80
3.	Megfelelő nyugdíjakért (7)	4.7	1	6	93	100	79
4.	Fogyatékosok megélhetéséért (10)	4.7	1	6	93	100	77
5.	Általános iskolai oktatásért (3)	4.6	0	9	91	100	69
6.	Fiatalok első lakáshoz jutásért (8)	4.6	2	10	88	100	69
7.	Középiskolai oktatásért (4)	4.4	1	15	84	100	56
8.	6 éven aluli gyerekek gondozásáért (2)	4.4	4	16	80	100	60
9.	Felsőfokú oktatásért (5)	4.2	3	24	73	100	49
10.	Gyerekek eltartási költségeiért (6)	4.1	5	25	70	100	47
	Átlagosan	4.5					

* Csak az értelmezhető válaszok alapján.

4.2. táblázat Az állami felelősségvállalás iránti igény szerinti sorrendek
1995, 1996, 1997, 2000

Felelősség területei		SOCO	MHP	MHP	SZONDA
1995. évi sorrendben		1995	1996	1997	2000
1.	Megfelelő nyugdíjakért (7)	1	1	1	3
2.	Munkalehetőségek biztosításáért (9)	2	5	5	2
3.	Egészségügyi ellátásért (1)	3	2	3	1
4.	Fogyatékosok megélhetéséért (10)	4	4	2	4
5.	Általános iskolai oktatásért (3)	5	3	4	5
6.	Középiskolai oktatásért (4)	6	6	6	7
8.	Fiatalok első lakáshoz jutásért (8)	7	8	8	6
9.	Felsőfokú oktatásért (5)	8	9	9	9
10.	Gyerekek eltartási költségeiért (6)	9	10	10	10
7.	6 éven aluli gyerekek gondozásáért (2)	10	7	7	8

4.3. táblázat *Az állami felelősségvállalás iránti igény mértéke az egyes adatfelvételek éveiben. Átlagos felelősség (1–5 közötti osztályzatok, 1 = Egyáltalán nem felelős, 5 = Teljes mértékben felelős) (Zárójelben a kérdőívben szereplő sorrend)*

Felelősség területei 1995. évi sorrendben	SOCO 1995	MHP 1996	MHP 1997	SZONDA 2000
1. Megfelelő nyugdíjakért (7)	4,6	4,6	4,7	4,7
2. Munkalehetőségek biztosításáért (9)	4,5	4,4	4,4	4,7
3. Egészségügyi ellátásért (1)	4,4	4,5	4,6	4,8
4. Fogyatékosok megélhetéséért (10)	4,4	4,5	4,6	4,7
5. Általános iskolai oktatásért (3)	4,3	4,5	4,5	4,6
6. Középiskolai oktatásért (4)	4,2	4,2	4,2	4,4
8. Fiatalok első lakáshoz jutásért (8)	4,2	4,0	4,2	4,6
9. Felsőfokú oktatásért (5)	4,0	3,8	3,8	4,2
10. Gyerekek eltartási költségeiért (6)	3,7	3,5	3,6	4,1
7. 6 éven aluli gyerekek gondozásáért (2)	3,6	4,0	4,0	4,4
Átlag	4,19			4,50

4.4. táblázat *Az állami felelősségvállalás iránti igény mértéke az egyes adatfelvételek éveiben. Összesből 5-ös osztályzat*

Felelősség területei 1995. évi % csökkenő sorrendjében	SOCO 1995	MHP 1996	MHP 1997	SZONDA 2000
1. Megfelelő nyugdíjakért (1)	75	72	76	79
2. Munkalehetőségek biztosításáért (2)	68	62	63	80
3. Fogyatékosok megélhetéséért (4)	61	69	72	77
4. Egészségügyi ellátásért (3)	60	63	67	82
5. Általános iskolai oktatásért (5)	55	67	64	69
6. Fiatalok első lakáshoz jutásért (7)	53	41	42	69
7. Középiskolai oktatásért (6)	46	48	50	56
8. Felsőfokú oktatásért (8)	44	31	33	49
9. Gyerekek eltartási költségeiért (9)	31	25	27	47
10. 6 éven aluli gyerekek gondozásáért (10)	31	43	44	60

TANULMÁNYOK

4.5. táblázat Az állami felelősségvállalás iránti igény változása (az ötös osztályzatot adók arányának változása, ha 1995 = 100%)

Felelősség területei 1995. évi % csökkenő sorrendjében	SOCO 1995	MHP 1996	MHP 1997	SZONDA 2000
		SOCO = 100		
1. Megfelelő nyugdíjakért (1)	75	96	101	105
2. Munkalehetőségek biztosításáért (2)	68	91	93	118
3. Fogyatékosok megélhetéséért (4)	61	113	118	126
4. Egészségügyi ellátásért (3)	60	105	112	137
5. Általános iskolai oktatásért (5)	55	122	116	125
6. Fiatalok első lakáshoz jutásért (7)	53	77	79	130
7. Középiskolai oktatásért (6)	46	104	109	122
8. Felsőfokú oktatásért (8)	44	70	75	111
9. Gyerekek eltartási költségeiért (9)	31	81	87	152
10. 6 éven aluli gyerekek gondozásáért (10)	31	139	142	194

4.6. táblázat Az állami felelősségvállalás iránti igény változása 1995-höz képest (az ötös osztályzatot adók aránya)

Felelősség területei 1995. évi % csökkenő sorrendjében	SOCO 1995	MHP 1996	MHP 1997	SZONDA 2000
1. Megfelelő nyugdíjakért (1)	75	-3	+1	+4
2. Munkalehetőségek biztosításáért (2)	68	-6	-5	+12
3. Fogyatékosok megélhetéséért (4)	61	+8	+11	+16
4. Egészségügyi ellátásért (3)	60	+3	+7	+22
5. Általános iskolai oktatásért (5)	55	+12	+9	+14
6. Fiatalok első lakáshoz jutásáért (7)	53	-12	-11	+16
7. Középiskolai oktatásért (6)	46	+2	+4	+10
8. Felsőfokú oktatásért (8)	44	-13	-11	+5
9. Gyerekek eltartási költségeiért (9)	31	-6	-4	+16
10. 6 éven aluli gyerekek gondozásáért (10)	31	+12	+13	+29

4.7. táblázat Az állami felelősségvállalás iránti igény mértéke 1995, 1996 és 1997 Háztartásfők válaszainak átlaga és megoszlása, az 5 (Teljes mértékben felelős) és 1 (Egyáltalán nem felelős) válaszok alapján*

Adott évi sorrend	Felelősség területei az adott év sorrendjében (1996-ban zárójelben jelölve 1995. évi sorrend)	Átlagosan	Állam felelőssége				Ebből 5
			Csekély	Közepes (1,2)	Nagy (3)	Együtt (4,5)	
SOCO (1995) N = 1000							
1.	Megfelelő nyugdíjakért	4,6	2	7	91	100	75
2.	Munkalehetőségek biztosításáért	4,5	3	12	85	100	68
3.	Egészségügyi ellátásért	4,4	2	14	84	100	60
4.	Fogyatékosok megélhetéséért	4,3	2	14	84	100	61
5.	Általános iskolai oktatásért	4,3	4	16	80	100	55
6.	Középiskolai oktatásért	4,2	5	18	77	100	46
7.	Fiatalok első lakáshoz jutásáért	4,2	5	21	74	100	53
8.	Felsőfokú oktatásért	4,0	7	23	70	100	44
9.	Gyerekek eltartási költségeiért	3,7	13	33	54	100	31
10.	6 éven aluli gyerekek gondozásáért	3,6	18	32	50	100	31
MHP (1996) N = 1327							
1.	Megfelelő nyugdíjakért (1)	4,6	2	7	90	100	72
2.	Egészségügyi ellátásért (3)	4,5	1	12	87	100	63
3.	Általános iskolai oktatásért (5)	4,5	1	13	86	100	67
4.	Fogyatékosok megélhetéséért (4)	4,5	2	10	88	100	69
5.	Munkalehetőségek biztosításáért (2)	4,4	4	12	84	100	62
6.	Középiskolai oktatásért (6)	4,2	3	22	75	100	48
7.	6 éven aluli gyerekek gondozásáért (10)	4,0	9	26	65	100	43
8.	Fiatalok első lakáshoz jutásáért (7)	4,0	8	27	65	100	41

* Csak az értelmezhető válaszok alapján.

TANULMÁNYOK

A 4.7. táblázat folytatása

Adott évi sorrend	Felelősség területei az adott év sorrendjében (1996-ban zárójelben jelölve 1995. évi sorrend)	Átlagosan	Csekély	Állam felelőssége			Ebből 5
				Közepes (1,2)	Nagy (3)	Együtt (4,5)	
9.	Felsőfokú oktatásért (8)	3,8	11	32	57	100	31
10.	Gyerekek eltartási költségeiért (9)	3,5	17	39	44	100	25
MHP (1997) N= 1229							
1.	Megfelelő nyugdíjakért (1)	4,7	1	5	94		76
2.	Fogyatékosok megélhetéséért (4)	4,6	1	7	92		72
3.	Egészségügyi ellátásért (3)	4,6	1	9	90		67
4.	Általános iskolai oktatásért (5)	4,5	2	11	88		64
5.	Munkalehetőségek biztosításáért (2)	4,4	3	13	85		63
6.	Középiskolai oktatásért (6)	4,2	3	19	78		50
7.	Fiatalok első lakáshoz jutásáért (7)	4,2	5	25	70		42
8.	6 éven aluli gyerekek gondozásáért (10)	4,0	7	27	66		44
9.	Felsőfokú oktatásért (8)	3,8	9	30	61		33
10.	Gyerekek eltartási költségeiért (9)	3,6	13	39	48		27

4.8. táblázat A kért szerinti az állam felelősségvállalása az adott kérdésben túl sok, túl kevés vagy éppen megfelelő, 2000

	SZONDA 2000			Együtt
	Túl sok	Éppen megfelelő	Túl kevés	
Fiatalok első lakáshoz jutásáért (8)	1	14	85	100
Munkalehetőségek biztosításáért (9)	1	19	80	100
Megfelelő nyugdíjakért (7)	2	19	79	100
Egészségügyi ellátásért (1)	2	20	78	100
Fogyatékosok megélhetéséért (10)	1	33	66	100
Gyermekek eltartásáért (6)	1	40	59	100
Felsőfokú oktatásért (5)	4	44	52	100
6 éven aluli gyermekek gondozásáért (2)	1	51	49	100
Általános iskolai oktatásért (3)	1	50	49	100
Középiskola oktatásért (4)	2	49	49	100

4.9. táblázat A kért megítélése szerint az állam vállalása az adott kérdésben túl kevés, éppen megfelelő vagy túl sok, 2000

	Egészség- ügyi ellátásért	6 éven aluli gyerekek gond- zásáért	Általános iskolai oktatásért	Közép- iskolai oktatásért	Felsőfokú oktatásért
Összes válasz százalékos megoszlása					
Túl keveset vállal	75	45	46	45	47
Éppen megfelelő	20	47	47	46	40
Túl sokat vállal	2	1	1	2	3
Nincs válasz	–	–	–	–	1
Nem tudja	3	7	5	7	9
Együtt	100	100	99	100	100
N	1000	1000	1000	1000	1000
Értelmezhető válaszok százalékos megoszlása					
Túl keveset vállal	78	49	49	49	52
Éppen megfelelő	20	51	50	49	44
Túl sokat vállal	2	1	1	2	4
Együtt	100	100	100	100	100
N	965	925	944	923	904
	Gyerekek eltartási költségeiért	Megfelelő nyugdí- jakért	Fiatalok első lakás- hoz- jutásért	Munkalehe- tőségek biztosí- tásáért	Fogyatéko- sok megél- hetéséért
Összes válasz százalékos megoszlása					
Túl keveset vállal	55	77	80	77	56
Éppen megfelelő	37	18	14	19	28
Túl sokat vállal	1	2	1	1	1
Nincs válasz	1	–	–	–	1
Nem tudja	6	3	5	3	14
Együtt	100	100	100	100	100
N	1000	1000	1000	1000	1000
Értelmezhető válaszok százalékos megoszlása					
Túl keveset vállal	59	79	85	80	66
Éppen megfelelő	40	19	14	19	33
Túl sokat vállal	1	2	1	1	1
Együtt	100	100	100	100	100
N	927	969	950	969	856

5. Az adóval kapcsolatos vélemények

Az adóval kapcsolatos vélemények nem változtak: 16 százalék vélekedik úgy, hogy az állam csökkentse az adókat és költsön kevesebbet az egészségügyre, az oktatásra és a szociális ellátásokra, 58 százalék gon-

TANULMÁNYOK

dolja azt, hogy maradjanak így az adók és ugyanennyit költson az állam ezekre a kiadásokra, 26 százalék szerint az állam inkább emelje az adókat és költson többet az egészségügyre, az oktatásra és a szociális ellátásokra.

5.1. táblázat Az adóval kapcsolatos vélemények az egyes adatfelvételek éveit szerint*

Az állam az adókat	MHP 1996	MHP 1997	SZONDA 2000
Csökkentse	16	16	16
Hagyja változatlanul	55	59	58
Növelje	29	24	26
<i>Összesen</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>

* A kérdés pontosan így hangzott: „Mint Ön is tudja, az adó mértéke és az állami kiadások között szoros összefüggés van. Felolvasok három véleményt. Kérem, hogy mondja meg, melyik áll legközelebb az Ön véleményéhez? Ha a kormánynak volna lehetősége, akkor
 – inkább csökkentse az adókat, és költson kevesebbet az egészségügyre, az oktatásra és a szociális ellátásokra, vagy
 – maradjanak az adók és továbbra is ugyanennyit költson az állam ezekre a dolgokra, vagy
 – inkább emelje az állam az adókat és költson többet az egészségügyre, az oktatásra és a szociális ellátásokra?”

5.2. táblázat Az adóval kapcsolatos vélemények néhány fontosabb változó szerint, 2000

	SZONDA 2000			
	Csökkentse az adókat	Maradjon így	Növelje az adókat	Együtt
Összes, N	113	417	185	715
Összes, százalék	16	58	26	100
<i>Aktív kérdezett munkajellege szerint</i>				
Vezető, értelmiségi	19	57	24	100 (50)
Vállalkozó	18	67	15	100 (32)
Irodai dolgozó	14	69	17	100 (29)
Szakt munkás	18	64	18	100 (125)
Bet. és segéd munkás	16	54	30	100 (69)
<i>Iskolai végzettség szerint</i>				
8 alatt	17	51	32	100 (106)
8 osztály	18	55	27	100 (213)
Szakt munkás	16	68	16	100 (147)
Középfok	12	60	28	100 (171)
Felsőfok	15	55	30	100 (76)
<i>Szubjektív szegénység szerint</i>				
Teljesen szegény	15	49	36	100 (116)
Ritkán szegény	17	59	24	100 (406)
Nem szegény	14	63	23	100 (179)

Dögei-Ferge: A szubjektív szegénység és néhány társadalmi érték megítélése

Az 5.3. táblázat folytatása

	SZONDA 2000			Együtt
	Csökkentse az adókat	Maradjon így	Növelje az adókat	
<i>Rendszerváltozás megítélése szerint</i>				
Roszzabb	12	61	27	100 (360)
Ugyanolyan	21	55	24	100 (123)
Jobb	20	53	27	100 (199)

5.3. táblázat Az adóval kapcsolatos vélemények néhány fontosabb változó szerint, 1997

	MHP 1997			Együtt
	Csökkentse az adókat	Maradjon így	Növelje az adókat	
Összes, N	130	493	202	825
Összes, százalék	16	60	24	100
<i>Jöv. tercilis szerint</i>				
1. Alsó	15	59	26	100 (219)
2	16	56	28	100 (266)
3. Felső	16	64	20	100 (306)
<i>Aktív htfő. munkajellege szerint</i>				
Menedzser, értelmiség	21	61	18	100 (83)
Vállalkozó	29	53	18	100 (62)
Irodai dolgozó	15	68	17	100 (52)
Szaktmunkás	15	65	20	100 (130)
Bet. és segédmunkás	17	62	21	100 (81)
<i>Htfő. iskolai végzettsége szerint</i>				
8 alatt	16	52	32	100 (95)
8 osztály	16	54	30	100 (177)
Szaktmunkás	15	63	22	100 (213)
Középfok	15	64	21	100 (206)
Felsőfok	19	58	23	100 (133)
<i>Szubjektív szegénység szerint</i>				
Teljesen szegény	22	43	35	100 (124)
Ritkán szegény	12	64	24	100 (499)
Nem szegény	20	61	19	100 (201)
<i>Rendszerváltozás megítélése szerint</i>				
Roszzabb	16	59	25	100 (464)
Ugyanolyan	13	64	23	100 (207)
Jobb	19	55	26	100 (143)

Irodalomjegyzék

- Dögei Ilona–Ferge Zsuzsa (1998): A szegénységgel és az állami feladatvállalással kapcsolatos attitűdök. Zárótanulmány. MHP Műhelytanulmányok 9. TÁRKI, Budapest, szerk.: Sik Endre és Tóth István György. 164–169. o.
- Ferge Zsuzsa (1994): Szabadság és biztonság, 2000, 1994. augusztus.
- Ferge Zsuzsa et al. (1995): Societies in transition. International report on the social consequences of the Transition, a survey carried out as part of the SOCO project initiated and coordinated by the Institute for Human Sciences Vienne. Cross-national report on five countries, prepared by Zsuzsa Ferge, Endre Sik, Péter Róbert, Fruzsina Albert. IWM, Vienna.
- Ferge Zsuzsa (1996): A rendszerváltás megítélése. Szociológia, 1996. 1. 51–74. o.
- Ferge Zsuzsa (1996): Freedom and Security. International Review of Comparative Public Policy, Vol. 7. 1996. 19–41. o.
- Ferge Zsuzsa (1997): A szegénységgel kapcsolatos attitűdök, Az ajtók záródnak (?), MHP Műhelytanulmányok 8. TÁRKI, Budapest, szerk.: Sik Endre és Tóth István György. 122–128. o.
- Ferge Zsuzsa–Dögei Ilona (1997): Rövid kiegészítés az adótudatosság kérdéséhez, Az ajtók záródnak (?), MHP Műhelytanulmányok 8. TÁRKI, Budapest, szerk.: Sik Endre és Tóth István György. 143–147. o.
- Ferge Zsuzsa–Dögei Ilona (1998): Néhány társadalmi érték megítélése – az állam szerepe. Zárótanulmány. MHP Műhelytanulmányok 9. TÁRKI, Budapest, szerk.: Sik Endre és Tóth István György. 170–177. o.
- Ferge Zsuzsa (2000): Elszabaduló egyenlőtlenségek. Társadalomtudományi olvasókönyvek. Hilscher Rezső Szociálpolitikai Egyesület és ELTE Szociológiai Intézet Szociálpolitikai Tanszék. Budapest.